

UOT 654.19; 002.2

VƏTƏN MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏN ETİBARƏN ÖZ AKTUALLIĞINI ARTIRAN DEZİNFÖRMASİYA ANLAYIŞININ NƏZƏRİ-PSİXOLOJİ TƏHLİLİ VƏ ONA QARŞI MÜDAFİƏ MEXANİZMLƏRİNİN FORMALAŞDIRILMASI

Aydın Xəlid oğlu Kərimov
Mingəçevir Dövlət Universiteti
Gəncə Dövlət Universitetinin doktorantı
aydin.kerimli@mdu.edu.az

***Xülasə:** Elm və texnologiyanın həm qarşılıqlı təsir əsasında həm də müstəqil şəkildə pik inkişaf həddinə çatdığı bir dövrdə yaşayırıq. Uzağa getməsək elə ötən 10 illə müqayisədə texnoloji alətlərin necə inkişaf etdiyini, bu vəs ilə çox şeyin necə də asan əlçatan olduğunu görə bilərik. Texnologiyanın bizə daha yaxın etdiyi ünsürlərdən biri də “sosial media”dır. KİV artıq burada televiziya və qəzətlərdən daha geniş vüsət alıb. Geniş izləyici kütləsi olan “sosial media” şəbəkələrinin özəl, fərdi fəaliyyət göstərən üzvlərinin hərbi, siyasi, ideoloji informasiya vermək kimi ali bir məqsədə xidmət etmələri sevindirici haldır. Ancaq sadaladığım istiqamətlər elə həssas istiqamətlərdir ki, burada yayımlanan xəbərlər xırda bir səhvlə, yüngül bir tələsgənliklə dezinformasiyaya çevrilə bilər. Bu isə yolverilməzdir. Tədqiqat işinin məqsədi odur ki, “isti müharibə”nin müzəffər müəllifləri olan, düşməne, necə deyirlər, göz verib, işıq verməyən Azərbaycan xalqı, hazırda davam edən informasiya müharibəsində də eyni uğurlu seriyəni davam etdirdirsin.*

***Açar sözlər:** informasiya, texnologiya, sosial media, KİV, təxribat, soyuq müharibə*

Giriş

Son 4 ildə baş vermiş ölkədaxili və qlobal fəlakətləri, müharibələri nəzərə alsaq, XXI əsrin bu mərhələsində toxunacağımız dezinformasiya mövzusunun necə aktual olduğunu görürük. Dünya insanı, xüsusən də 60 yaşın üzərində olan və xroniki xəstəliklərdən əziyyət çəkən insanlar koronavirus pandemiyasının vasitəçiliyi ilə ölümlə üz-üzə gəldi. Uzağa getməyək, 2020-ci il sentyabrın 27-də start götürən, həmin ilin noyabrın 10-una qədər davam edən, Azərbaycan tarixinə şanlı zəfər kimi düşən “44 günlük müharibə” ərəfəsində istər düşmən təxribatı nəticəsində, istərsə də bəzi yerli KİV-lərin səriştəsizliyi ucbatından xalqımız yüzlərlə dezinformasiyaya məruz qaldı. Azərbaycan xalqı pandemiya dövründə geniş vüsət alan peyvəndlərlə bağlı dezinformasiyaların təsirindən tam qurtulmamış, belə bir irimiqyaslı müharibənin başlanması yeni dezinformasiyalar üçün əlverişli zəmin oldu. Bu zəmindən təxmin etdiyimiz kimi, ilk növbədə düşmən təxribatçıları istifadə etməyə çalışdı və əfsuslar olsun ki, zaman-zaman buna nail oldu. Təbii ki, vətənpərvər xalqımızı canı bahasına belə qorxutmaq olmazdı. Mənəvi baxımdan biz bu müharibəyə 30 ildir ki, hazır idik. Ancaq təbii ki, cəbhədə vuruşan igidlərimiz başda olmaqla, qadın, uşaq və yaşlılarımızın təhlükəsizliyi adına bəzi təxribat xarakterli dezinformasiyalar bizi narahat etməyə bilməzdi.

Dezinformasiya haqqında [1, s.17; 2, s.20]

Dezinformasiya hər hansı bir əsassız, qeyri-dəqiq, bəzən hətta tamamilə yalan bir informasiyanın məqsədli şəkildə mediaya sızdırılmasıdır. Ölkəmizdə dezinformasiyanın daha çox iki növü ilə rastlaşırıq. Bunlardan biri düşmən təxribatçıları tərəfindən qəsdlə mediamıza sızdırılan dezinformasiyadır. Əfsuslar olsun ki, vətən müharibəsində biz bu dezinformasiya növünün hansı sürətlə yayıldığı, əhalinin bu tip dezinformasiyalara necə inandığının şahidi olduq. Xoşbəxtlikdən Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin, həmçinin Xüsusi Rabitə və İnformasiya Təhlükəsizliyi Dövlət Xidmətinin əməkdaşları tərəfindən tez bir zamanda bu tip təxribatların sayı minimuma endirildi. Digər bir növ dezinformasiya isə bəzi rəsmi olmayan yerli KİV-lər tərəfindən əsassız mənbələrə, sayıələrə hətta bəzən düşmən mediasına istinadən, reytingə naminə paylaşılan xəbərlərdir. Bu tip dezinformasiya isə ya məqsədyönlü şəkildə, xalqımızın milli mənəvi maraqlarına zidd olaraq, yaxud da öz işinin məsuliyyətini anlamayan media nümayəndələri tərəfindən tirajlanır.

Bu xəbərlərin isə ağızdan qulağa, qulaqdan ağıza yayılarkən necə fleksiya uğraması barədə danışmağa yəqin ki, ehtiyac yoxdur. Təbii ki, Azərbaycan media azadlığı olan, demokratik bir dövlətdir, bu şərtlə ki, bu azadlıq xalqımızın maraqlarına qarşı olmasın, onu təhlükə ilə üz-üzə gətirməsin. Media azadlığından sui-istifadə edib yalan, əsassız məlumatlar yayaraq, xalqın çaxnaşmaya salınması isə yolverilməzdir.

Dezinformasiyanın qəbulu və ötürülməsi

Mətnin girişində qeyd etdiyimiz bu fəlakətlər hər biri özlüyündə qorxuducu və qayğılandırıcı məsələlərdir. Əslində dezinformasiyanın bu qədər tez yayılması və inandırıcı olmasının əsas səbəbi də elə budur. Bu fəlakətlər vasitəsi ilə insanlar ya özləri ölümlə üz-üzə gəlir yaxud yaxın insanların ölümlərinə şahidlik edirlər. Təbii ki, bu insanlarda qorxu və qayğı hisləri oyandırır. Biz ölüm haqqında təsəvvürümüz və dəqiq bilgimiz olmadığına görə ondan qorxuruq və əksər hallarda da bu qorxuyla üzləşmədən onun fərqi belə olmuruq. “44 günlük müharibə” ərəfəsində də əhalinin böyük bir qismi (30 yaşa qədər) daha öncə yaşamadığı, görmədiyi, heç də xoş olmayan, heç bir hərbi nizamnaməyə sığmayan amma mənfur düşmən tərəfindən törədilən təxribatlara məruz qaldı. Bir tərəfdən top, raket yağışına məruz qalan, evi uçan, həyatı təhlükə ilə üzləşən, digər tərəfdən cəbhədəki atasından, oğlundan, qohumundan, dostundan müharibə şəraiti ilə əlaqədar xəbər ala bilməyən bir vətəndaşın ən çox ehtiyacı olan şey informasiyadır. Nə baş verdiyini anlamaq, nəyə məruz qaldığını bilmək bu insanların ən təbii arzusu və haqqıdır. Əlbəttə aktiv müharibə zonasında vuruşan əsgər və zabitlərimiz mənəvi və hərbi-texniki baxımdan tam donanımlı şəkildə vuruşurdular və ali məqsədlərinə də qısa müddətdə açıq fərqlə nail oldular. Ancaq məsələ burasındadır ki, mənfur düşmən silahsız əhalini, mülki infrastrukturunu hədəf alırdı. Əlbəttə, bu onların iyrənc planının bir parçası idi. Düşmən cəbhəyanı rayonlarla yanaşı cəbhədən 200 km-dən çox uzaqlıqda olan bölgələrimizin Gəncənin, Mingəçevirin, Qəbələnin, Xızıının da mülki infrastrukturunu atəşə tuturdu. Bu iyrənc planın “nailiyyəti” idi ki, mülki əhalinin atəşə tutulduğu bu bölgələrdə dezinformasiya daha sürətlə və şişirdilmiş şəkildə yayılırdı. Bir yaşlı uşağın cənsiz bədənini həmyerlisinin qucağında görən Gəncə sakini ən tez zamanda öz körpəsi üçün həyat qaranlığı istəyirdi. Əfsuslar olsun ki, belə bir məqamda mənimsədiyi informasiyanın rəsmi və ya qeyri-rəsmi olması, hasını mənbədən qaynaqlanması mövcud böhran vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq çox insanın diqqətindən yayınır. Başqa sözlə desək, bu mənfi psixoloji qıcıqlardan təsirlənən zərərçəkmiş vətəndaşlarımız bir növ trans vəziyyətinə düşür və bu məqamda aldıkları bu tip dezinformasiyalar onları yalnız düşünməyə, səhv qərarlar verməyə sövq edir, bir növ hipnoz edir. Əlbəttə belə bir təşvişlə aldığı dezinformasiyanı da maksimum şişirdərək, “bəzəyərək”, öz yaxınlarına təqdim edir. Beləliklə normalda heç bir xəbər dəyəri, əsaslı mənbəyi olmayan bu dezinformasiya tezliklə və asanlıqla əhali arasında yayılır. Hətta bəzən o dərəcə ifrat səviyyəyə çatır ki, bu xəbəri təkzib edən insanlara da düşmən kimi baxır, onlara qarşı nifrət bəsləyirlər. Təbii ki, bu tamamilə psixoloji bir məsələdir. O insanların bu xəbərlərə hansı şəraitdə, necə travma ilə inandıqlarını unutmamaq olmaz.

Dezinformasiyanın yayılmasının qarşısının alınması və ona qarşı müdafiə mexanizmlərinin formalaşdırılması [3; 4]

Dezinformasiyanın qarşısının alınması təxirəsalınmaz və vacib bir məsələdir. İstər vətən müharibəsi ərəfəsində, istərsə də müharibədən sonrakı dövrdə bu günə qədər də davam edən soyuq müharibədə xüsusi yeri olan informasiya müharibəsində dövlət tərəfindən dezinformasiya yayan qurumlara, şəbəkələrə qarşı sərt tədbirlər görülmüş və görülməkdədir. Ancaq bu məsələ yalnız dövlətin məsuliyyətində olan bir şey deyil. İsti müharibədən alnıaçıq, üzüağ çıxmış xalqımız bu gün də informasiya müharibəsi şəraitindədir. Mənfur düşmən dünya miqyasında yalan-yalnız təbliğatlar apararaq özünü məzlum, bizi isə işğalçı kimi göstərmək niyyətindədir. Bu isə yolverilməzdir. Bu gün döyüş meydanındakı uğurlu seriyasını müharibədən sonra masada Ağdam, Kəlbəcər, Laçını və başqa strateji əhəmiyyətli yüksəklikləri itki vermədən təhvil alan prezident İlham Əliyevin həm hərbi, həm də siyasi mövqeyi qabaqcıl siyasətçilərin dillərindədir. Niyə də onun xalqımızın dəstəyi ilə əldə etdiyi bu möhtəşəm nailiyyətləri dəqiqliyi və etibarlılığı, yayılması və ya tam əksinə yalan xəbər kimi ifşalanması bizim ixtiyarımızda olan informasiya mübadiləsinin keyfiyyətsizliyi ucbatından axsası?! Necə ki, döyüş meydanında “dəmir yumruq” kimi bir möhkəm idik, bu gün də

bu tip əks təsirlərə qarşı birgə mübarizə aparmalıyıq. Bunun üçün ən önəmli məsələlərdən biri hərbi-siyasi informasiya bazamızı sırf rəsmi mənbələrə əsaslanaraq təmin etməkdir. Ətrafımızda olan dezinformasiya çuxuruna düşmüş insanlar üçün isə əlimizdən gələni əsirgəməməli, onların gerçəkləri anlamasına şərait yaratmalıyıq. Bundan başqa, əlbəttə ki, dezinformasiyanı yayan, təbliğ edən mənbələri maksimum ifşa etmək, vətəndaş kimi onlardan yayınmaq lazımdır. Əgər qeyri-ixtiyari şəkildə hansısa qeyri-rəsmi mənbədən təxribat xarakterli xəbər alınarsa, bu zaman təmkinli olunmalı, heç bir halda bu xəbər yayılmamalı, mümkünə yayılmasının qarşısı alınmalıdır [1, s.10]. Yalnız vətəndaşlarımız bu minimum tədbirlərə əməl etdiyi təqdirdə daha sağlam media mühiti yaranar və yersiz təşviş, həyəcanların qarşısı alınar.

Nəticə

Vətən müharibəsindəki tarixi zəfərimizdən sonra düşmənimiz döyüş meydanında necə deyirlər sınıb. Onların prezidentimizin təbiri ilə desək uydurma mifləri artıq öz aktuallığını itirib. Ancaq tarixən görmüşük ki, düşmənlərimizin “B” planı hər zaman xainlik, sinsilik olub. Sadəcə, bu xainlik müxtəlif dövrlərdə, həmin dövrün tələblərinə uyğun olaraq təzahür edib. XXI əsrin 20-ci illəri, əlbəttə ki, İKT dövründə bu tip təxribatlar üçün ən optimal platforma sosial media və KİV-lərdir. Bu platformada isə məğlub dövlətə ən uyğun olanı, özlərini dünyaya acındırmaq yaxud da qanun və nizamnamələrə zidd olaraq hakkerlərin və ya digər xüsusi agentlərin köməyi ilə ölkəmizin mediasına sızaraq təxribat törətməkdir. Təbii ki, bu təxribatlar daimi xarakter daşımayan, xarici nümayəndələr tərəfindən diqqət mərkəzində saxlanılacağı təqdirdə yalnızca düşmənimizin iç üzünü açmağa xidmət edən təxribatlardır. Amma hər halda kiçik də olsa zaman-zaman vətəndaşımıza, əsgərimizə bəzən mənəvi, bəzən də fiziki ziyanlar vura bilir. Bunun nəticəsidir ki, dövlətimiz son zamanlarda bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən bəzi xəbər şəbəkələrinə məhdudiyətlər tətbiq edə bilir, hətta bir neçə lüzumsuz sosial media səhifələrinin fəaliyyətinə ölkə ərazisində qadağalar qoyur. Hesab edirəm ki, bu addımlar alqışa layiqdir. Zətən ölkəmizdə baş verən hər cür hadisədən xəbərdar olmaq üçün kifayət qədər əlçatan media və televiziya kanalları və səhifələri mövcuddur. Öz növbəmizdə biz də vətəndaşlarımızın dezinformasiyalardan yayınmaları üçün əlimizdən gələni etməli, onları bu istiqamətdə maarifləndirməliyik.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Əlizadə M.N., Bayramov H.M., Məmmədov Ə.S. İnformasiya təhlükəsizliyi (dərslük). Bakı: İqtisad Universiteti, 2016, 397 s.
2. Qasımov V.Ə. İnformasiya Təhlükəsizliyinin əsasları (dərslük). Bakı: MTN Maddi-texniki Təminat Baş İdarəsinin Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2009, 340 s.
3. Rafiqoğlu R. Dezinformasiya: düşünülmüş ictimai təsir metodu, yoxsa, sadəcə, qeyri-peşəkarlıq? AZƏRTAC, 2022, 4 May. URL: https://azertag.az/xeber/Dezinformasiya_dusunulmus_ictimai_tesir_metodu_yoxsa_sadece_qeyri_p_esekarliq-2121107;
4. Abdulla N. Müharibə və dezinformasiya / 525-ci qəzet, 2022, 3 Mart. URL: <https://525.az/news/187720-muharibe-ve-dezinformasiya-natevan-abdulla-yazir>.

THEORETICAL AND PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF DISINFORMATION, WHICH HAS INCREASED ITS RELEVANCE SINCE THE TIME OF THE PATRIOTIC WAR AND THE FORMATION OF DEFENSE MECHANISMS AGAINST IT

A.Karimov

Mingachevir State University
doctoral student of Ganja State University

Abstract: We live in a time when science and technology are reaching their peak development both on the basis of mutual influence and independently. If we don't go far, we can see how

technological tools have developed compared to the last 10 years, and how many things have become easily accessible on this occasion. Among the elements that technology brings closer to us, the most important is "social media". The mass media has already gained a wider scope here than television and newspapers. It is gratifying that private, individual members of "social media" networks with a large audience serve a higher purpose, such as providing military, political, and ideological information. However, the directions I have listed are such sensitive directions that the news published here can turn into misinformation with a slight mistake and slight haste. This is unacceptable. My goal in writing the thesis is that the people of Azerbaijan, who are the successful authors of the "hot war", who do not give light to the enemy, as they say, continue the same successful series in the ongoing information war.

Keywords: *information, technology, social media, mass media, subversion, cold war*

ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ ДЕЗИНФОРМАЦИИ, СТАВШЕГО БОЛЕЕ АКТУАЛЬНЫМ С ПЕРИОДА ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ И ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ЗАЩИТЫ ОТ НЕЕ

А.Х.Керимов

Мингячевирский государственный университет
докторант Гянджинского государственного университета

Резюме: *Мы живем в такое время, когда наука и техника достигают пика своего развития как на основе взаимовлияния, так и самостоятельно. Если мы не пойдем дальше, мы увидим, насколько продвинулись технологические инструменты по сравнению с последними 10 годами и насколько больше вещей легко доступно в этом отношении. «Социальные медиа» — самый важный среди элементов, приблизившихся к нам благодаря технологиям. Средства массовой информации здесь приобрели более широкий размах, чем телевидение и газеты. К счастью, частные, отдельные члены «социальных сетей» с широкой аудиторией служат более высокой цели, такой как предоставление военной, политической и идеологической информации. Но перечисленные мной направления настолько деликатны, что публикуемые здесь новости могут превратиться в дезинформацию при небольшой ошибке и некоторой поспешности. Это неприемлемо. Моя цель при написании диссертации состоит в том, чтобы азербайджанский народ, который является успешным автором «горячей войны» и не дает света врагу, продолжил такую же успешную полосу в продолжающейся информационной войне.*

Ключевые слова: *информация, технологии, социальные сети, СМИ, подрывная деятельность, холодная война*

Elmi redaktor: s.e.f.d., dos. E.Cəfərova

Çapa təqdim edən redaktor: tar.f.d., dos. N.Zeynalov

Daxil olub: 06.03.2024

Çapa qəbul edilib: 13.03.2024